

הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2022/23

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
עורך: ד"ר זיו רובינוביץ

מסע מים אל ים: שינויי אוריינטציה במדיניות החוץ הטורקית בשנת 2022

עמרי אילת

שנת 2022 הייתה שנה שהגדירה מחדש את תפקידה האזורי של טורקיה. בתוך זמן קצר יחסית היא נהייתה מגורם מערער יציבות במזרח אגן הים התיכון לגורם מחולל יציבות באופן יחסי באזור כולו. זאת לאחר תקופה שבה התדפקה על דלתות הממשל האמריקני, וחזרה נמרצות אחרי מדינות קרובות יותר לארצות הברית במזרח התיכון: ישראל, מצרים ואיחוד האמירויות הערביות,¹ לשם שיקום היחסים, ובזמן שהיא זוכה ליחס זהיר עד צונן למדי. פלישת רוסיה לאוקראינה והמשברים החמורים שנבעו מהתמשכות המלחמה על אדמת אוקראינה היוו הזדמנות בסדר גודל של אחת לשנות דור עבור טורקיה בכל הקשור לשיפור מעמדה הבין לאומי. ממשלו של הנשיא רג'פ טאיפ ארדואן לקח את ההזדמנות בשתי ידיים, ופעל בהתאם לנסיבות החדשות. אם טורקיה של קיץ 2020 הייתה לכאורה עושת הצרות בים התיכון,² הרי שטורקיה של סתיו 2022 היא המבוגר האחראי של אגן הים השחור. עם זאת, שינוי האוריינטציה הוא בפירוש לא שינוי אסטרטגי ביחסה של טורקיה לתפקידה במזרח התיכון ומעבר לו, לא כל שכן זניחה של תביעותיה בענייני גבולות ימיים.

מיצוב מחדש בנאט"ו

פלישת רוסיה לאוקראינה שיפרה באופן דרמטי את מעמדה של טורקיה בתוך נאט"ו, קודם כל עקב מיקומה האסטרטגי הקריטי. עוד לפני פלישתה של רוסיה לאוקראינה הודיע שר החוץ הטורקי, מוולוט צ'אוושואולו על סגירת מיצרי הבוספורוס והדרדנלים לאוניות מלחמה רוסיות, ובכך הגביל את פעילות חיל הים הרוסי בים השחור. בכך, לא רק שטורקיה נתנה משנה תוקף להיותה חברת מפתח בנאט"ו (בעלת הצבא השני בגודלו בברית), אלא גם נתנה משנה תוקף לאמנת מונטרה (1936), שקיבעה את מעמד המיצרים וים מרמרה כמים בין לאומיים, ולהעניק רשות לטורקיה לסגור אותם בפני אוניות מלחמה בעת עימות מזוין.³ כך, לא רק שממשל ארדואן הוכיח את עצמו כמהימן בשומרו על אמנה שקדמה להקמת האו"ם, אלא גם מיצב את המדינה ככוח התומך בהסדרים בין לאומיים דווקא בתקופה שבה הם נחלשים. זאת לאחר תקופה שבה אתגרה טורקיה באגרסיביות את אמנת הים באגן המזרחי של הים התיכון.

¹ Orhan Coskun, "Turkey, UAE sign investment accords worth billions of dollars", *Reuters*, November 24, 2021; Jonathan Lis, "Bennett Thanks Turkey's Erdogan for Couple's Release in First Call Since 2013", *Haaretz*, November 18, 2021; Salim Çevik, "Erdogan's Endgame with Egypt", *The Cairo Review of Global Affairs*, August 6, 2021

² עמרי אילת ואיל חיות'מן, "הדוקטרינה הימית הטורקית – המולדת הכחולה (Mavi Vatan)", בתוך שאול חורב ואהוד גונן (עורכים), *הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2020–2021* (חיפה: המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 2021), עמ' 172–180; שלמה גואטה, "הצי הטורקי – תהליך התעצמותו ודוקטרינת הפעלתו", בתוך שאול חורב ואהוד גונן (עורכים), *הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2020–2021* (חיפה: המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוניברסיטת חיפה, 2021), עמ' 155–171.

³ *Al-Jazeera*, "Turkey warns against passing of warships from its straits", March 1, 2022

גורם חשוב נוסף במתן משנה תוקף לחברותה של טורקיה בנאט"ו הוא התהדקותה של הברית, והעלאת הרלוונטיות שלה מול איום רוסי ממשי על אירופה. תהליך זה הוביל מדינות נוספות לרצות להצטרף אליה. בראש ובראשונה אומנם עומדת אוקראינה שאינה יכולה להצטרף עקב הימצאותה בעימות מזוין, אך המפנה ביחסן של פינלנד ושוודיה, הזהירות מסורתית, דרמטי לא פחות. זכות הווטו של כל חברה בנאט"ו על צירוף חברות נוספות הפך את טורקיה באופן אוטומטי ללשון המאזניים בכל הקשור לצירופן של שוודיה ופינלנד לברית.⁴ מצב זה העניק לטורקים מנוף לחץ מובהק מול לובי המהגרים הכורדים בשוודיה, שגילתה אהדה לבדלנות הכורדית. טורקיה השיגה את מבוקשה, כאשר שוודיה ופינלנד הסגירו אליה 73 שוהים ותושבים שהוגדרו בטורקיה פעילי טרו, רובם אנשי PKK.⁵ טורקיה התנהגה כמצופה ממנה בארצות הברית בשעה שהדגישה את הסתכנותה בעמדה זו מול רוסיה, והכנסת החברות החדשות הוא רק אחת מהדוגמאות לכך.

המתוכת האולטימטיבית

יחסיה של טורקיה עם רוסיה היו סבוכים מאוד עוד לפני המלחמה באוקראינה. פעילותן של שתי המדינות בריבוי זירות הביא אותן לא אחת להתנגשויות של ממש. בסוריה אומנם התאפשר שיתוף פעולה בין שתי המדינות, אך החריגות ממנו היו דרמטיות, גם אם ניתן לראות בהן תאונות. זכורה במיוחד התקרית שבה הפילו מטוסי חיל האוויר הטורקי מטוסים של חיל האוויר הרוסי. נקודות רתיחה נוספות של המתח סביב סוריה היה ההתנקשות בחיי שגריר רוסיה בטורקיה, והרג 34 חיילים טורקיים על ידי צבאו של בשאר אל-אסד בחסות ובחימוש רוסיים. בניגוד לסוריה, שתי המדינות נמצאו מלכתחילה משני צדי המתרחש במלחמת האזרחים בלוב, שבה תמכה טורקיה בממשלת ההסכמה הלאומית האסלאמיסטית, בעוד רוסיה עמדה מאחורי מצרים בתמיכתה בכוחותיו של הגנרל ח'ליפה חפתר.⁶

ככלל, ניגודי האינטרסים בלוב וההתנגשויות הבלתי נמנעות בסוריה לא האפילו על הנטייה הטורקית המוכרת להישען על תמיכה רוסית במצבי אי-שביעות רצון משיתוף הפעולה עם ארצות הברית. עסקת ה-S-400 עם רוסיה והוצאתה של טורקיה מפריקט ה-F-35 יצרו מבוי סתום ביחסי טורקיה-ארצות הברית, והביאו הישג משמעותי לדריסת הרגל הרוסית במזרח אגן הים התיכון.⁷ נוסף על כך, המורכבויות הגאופוליטיות לא ערערו את היציבות בתחום שיתוף הפעולה הכלכלי, בדגש על התחום האנרגטי, שלשתי המדינות אינטרס כבד בשימורו. כ-75% מתצרוכת הגז של טורקיה מגיעים מרוסיה הודות לצינורות Blue Stream ו-Turk Stream.

⁴ Jill Lawless and Joseph Wilson, "[Turkey lifts its objections to Sweden, Finland joining NATO](#)", *AP News*, June 28, 2022.

⁵ Phelan Chatterjee, "[Who are 'terrorists' Turkey wants from Sweden and Finland?](#)", *BBC News*, July 5, 2022.

⁶ Remi Daniel, "[Turkish-Russian Relations: A Puzzle That Shakes the Middle East](#)", *Turkscope*, 5, no. 3 (2021).

⁷ Henri J. Barkey, "[Why There's No Easy Solution to the U.S.-Turkey Dispute Over the S-400](#)", *World Politics Review*, December 29, 2020.

פרויקט חשוב נוסף שחורג במשמעותו מתחומי שוק האנרגייה בטורקיה הוא הקמת הכור הגרעיני באק־קויו במימון כמעט מלא של תאגיד האנרגייה הממשלתי של רוסיה, רוסאטום.⁸

מנגד, מקיימת טורקיה זה שלושה עשורים יחסים ענפים עם אוקראינה. היא הכירה בעצמאותה בסוף 1991, חודשים בודדים לאחר ההכרזה. ערב משבר הקורונה סחרו שתי המדינות בהיקף של יותר מארבעה מיליארד דולר בשנה (2019), והיקף ההשקעות והפרויקטים הפתוחים של מאות חברות טורקיות נאמד באותה שנה ביותר משישה מיליארד דולר. עם זאת, בהינתן המצב הנוכחי, העסקה המשמעותית ביותר מאותה שנה היא מכירת מטוסי הבאירקטאר הלא־מאוישים מתוצרת חברה בבעלות חתנו של ארדואן לאוקראינה. על פי ממשלת אוקראינה, היא החלה את הלחימה בסוף פברואר 2022 עם 20 כטב"מים מסוג זה, בסוף קיץ 2022 ההערכות היו כי אוקראינה מחזיקה לפחות 50 מהם. ידוע לנו כי כלי טיס אלה היוו משקל ניכר בהטבעת אוניית המלחמה *מוסקווא*, מהלך שהביא להקלת המצור הימי ולנסיגת הכוחות הרוסיים מאי הנחשים. הידע התעופתי הטורקי והניסיון המבצעי המוצלח של הבאירקטאר ממלחמת אזרבייג'ן-ארמניה בקיץ 2020 מקנים יתרון ברור בתחום הכטב"מים לאוקראינה, מול הכטב"מים האיראניים שרכש הצבא הרוסי, ולא התקרבו לבאירקטאר בהצלחתם.⁹

השילוב בין קשריה הענפים והמסועפים של טורקיה עם שני הצדדים עם ההתחזקות הניכרת של מעמדה בנאט"ו הפך אותה לצד השלישי המובהק של מלחמה זו. מחד גיסא, היא גינתה את מתקפותיה הפרועות של רוסיה על אוכלוסייה אזרחית באוקראינה, ומאידך גיסא היא נמנעה מלהצטרף לסנקציות של ארצות הברית והאיחוד האירופי על רוסיה. עמדה זהירה זו הפכה אותה למתווכת האולטימטיבית בין הצדדים. בתחילת המלחמה התקיימה תחרות בין טורקיה וישראל על מעמד זה, אך מספר נקודות ההשקה של טורקיה לענייניהן של רוסיה ואוקראינה גדול בהרבה, ולכן התאמתה גבוהה בהרבה משל ישראל. הישגה הגדול ביותר כמתווכת הוא מסדרון ייצוא החיטה מאוקראינה בים השחור, שמלווה על ידי ספינות טורקיות.¹⁰ כל ההתפתחויות הללו לא משאירות מקום לטעות: הזירה המרכזית של טורקיה עברה מאגן הים התיכון לאגן הים השחור.

מסדרון האנרגייה של אירופה

הסנקציות שהטילו ארצות הברית ומדינות מערב אירופה על רוסיה הפגישו את חלקן בתחילה עם התלות באספקת הגז בצינורות מרוסיה, ובהמשך עם שיבושים באספקה. המקרה המובהק ביותר היה גרמניה שתלויה באספקת הגז דרך צינורות נורדסטרים 1 ו-2 ללא יכולת להחליף

⁸ Elena Schislyeva, Irina Evgrafova, Nadezhda Butakova, and Yuri Mishalchenko, "The EU - Russia - Turkey Energy Triangle: Legal and Economic Conditions of Gas Transportation via the TurkStream Pipeline", *Transportation Research Procedia*, 63 (2022): 1984–1990.

⁹ Ragip Soylu, "Ukraine received 50 Turkish Bayraktar TB2 drones since Russian invasion", *The Middle East Eye*, June 22, 2022; H. I. Sutton, "Incredible Success Of Ukraine's Bayraktar TB2: The Ghost Of Snake Island", *Naval News*, May 18, 2022.

¹⁰ *Daily Sabah*, "Turkey expects Black Sea grain corridor deal in writing this week", July 20, 2022.

את מקור האספקה בטווח כה קצר. ייבוא גז מונזל במכליות מארצות הברית הוא תחליף אפשרי אחד, אך רחוק מלהספיק לכיסוי המחסור במקרה של ניתוק אספקת הגז הרוסי. בהמשך, החבלה המכוונת בשני הצינורות הותירה את גרמניה מול שוקת שבורה בכל הקשור לאספקת הגז. מול תמונה קודרת זו משמשת טורקיה מסדרון האנרגיה האמין של אירופה. חלק ניכר מהגז העובר דרך טורקיה מגיע ממקורות רוסיים, אך עליו נוספים צינורות מאזרבייג'ן, איראן ועיראק. רצונה של טורקיה להעצים את מעמדה בהיותה מסדרון האנרגיה של אירופה מנחה אותה במאמצי הדיפלומטיים גם באגן הים התיכון.¹¹

במאס 2022, בביקורו של הנשיא יצחק הרצוג בטורקיה, הקדיש ארדואן חלק ניכר מנאמו לשיתוף פעולה אנרגטי, לרבות ירידה לפרטים טכניים של השתתפות בקידוחים משותפים.¹² מאמצי הפיוס של טורקיה מול ישראל ואיחוד האמירויות הערביות לא נובעים רק מהרצון להתקרב מחדש לבעלות בריתה המובהקות של ארצות הברית במזרח התיכון. טורקיה עצמה סבלה ממחסור בגז בחורף 2021–2022, ויש יסוד של פגיעות מובנית בשוק הגז שלה עקב סגירת אספקת הגז מאיראן מדי חורף.¹³ רצונה של טורקיה לקנות גז מישראל שיועבר באמצעות צינור שיונח לאורך שטחי המים הכלכליים של ישראל, לבנון והרפובליקה הבלתי מוכרת של צפון קפריסין נועד לתת מענה לבעיה זו, ובתוך כך שמירה על מעמדה האסטרטגי של טורקיה בהיותה מסדרון האנרגיה הדרומי של אירופה.

התנגדותה של טורקיה להנחת צינור ה-EastMed מ-2018 נבעה הן מהסכסוך ההיסטורי שלה עם יוון וקפריסין על המים הכלכליים, והן מהיווצרות מסדרון אנרגיה מתחרה בסמוך לה. התקרבותה של ישראל לאיחוד האמירויות הערביות שהגיעה לשיאה בהסכמי אברהם שנחתמו בספטמבר 2020, והסכם ייצוא הנפט האמירתי דרך קצא"א היוו תחרות אסטרטגית בעיניים טורקיות, לכל הפחות, והתפרשו כצעד שנועד לפגוע במעמדה של טורקיה. אומנם חל שינוי ביחסיה של טורקיה עם מדינות מזרח אגן הים התיכון, בראש ובראשונה ישראל ומצרים עם חילופי הממשל בארצות הברית בתחילת 2021, אך פלישתה של רוסיה לאוקראינה השפיעה בצורה חזקה יותר על תהליך זה, והעמיקה אותו.

התקרבות מחודשת לישראל

טורקיה רואה בישראל גורם מקרב לממשלים אמריקניים באופן מסורתי. עם זאת, גם אם בשנת 2021 התאפיינו מאמצי ההתקרבות לישראל כניסיון לשיפור עמדות מול הממשל האמריקני, הרי שמאז פלישת רוסיה לאוקראינה חשיבותה של טורקיה לארצות הברית עומדת בבירור בפני עצמה. היא אינה זקוקה לישראל כדי להתקדם בצורה אפקטיבית יותר במסדרונות הקונגרס והבית הלבן. המשך המגמה מתיישב עם הניסיון הטורקי המחודש להתייצב כמעצמה אזורית

¹¹ Kadri Tastan, "Turkey and European Security", *SWP Comment*, no. 38 (2022): 1–8.

¹² CNA, "[Erdogan tells Israel's Herzog synergy in energy mutually beneficial: Turkish presidency](#)", April 1, 2022.

¹³ *Financial Times*, "[Turkish industry hit by power cuts amid gas supply troubles](#)", January 24, 2022.

במזרח התיכון בדרכי שלום. עליית ממשלת השינוי בישראל הייתה הסרת חסם מובהקת לתהליך ההתקרבות בין שתי המדינות. נפתלי בנט בהיותו ראש ממשלה אומנם לא היה אקטיבי במאמצי ההתקרבות, והותיר אותם לנשיא הרצוג, שערך ביקור רשמי ראשון מסוגו זה זמן רב באנקרה בתחילת מארס 2022,¹⁴ אך יאיר לפיד ששימש שר חוץ, קידם מגמה זו עם ביקורו באנקרה, ואירוחו של שר החוץ הטורקי מוולט צ'אוושאולו בישראל במאי 2022. בהיותו ראש ממשלה נועד לפיד עם ארדואן בעצרת האו"ם, והשלים את תהליך החזרת השגרירים לאנקרה ותל אביב. שיחתם של ארדואן ונתניהו לאחר ניצחונו של האחרון בבחירות שנערכו בישראל בנובמבר 2022 מחזקת את ההמשך בכיוון נורמליזציה מלאה של היחסים, אך מוקדם מדי לברך על המוגמה.¹⁵ על כל פנים, בשלב הנוכחי אין עוררין על כך שהרצון הטורקי להתקרב לישראל הוא חלק ממדיניות סדורה, ולא שליפה מן המותן.

תחילת סבב הביקורים הדיפלומטיים החלה בהצהרה עקרונית של ישראל שההתקרבות לטורקיה לא תבוא על חשבון הקשרים עם בעלות בריתה הקרובות, יוון וקפריסין. הדבר התבטא בביקורו של הרצוג ביוון לפני הביקור בטורקיה.¹⁶ הממשל הטורקי קיבל גישה זו מצדו בעוד ישראל הפנימה את האסטרטגיה הטורקית של שיתוף פעולה סביב מפגשי אינטרסים, ללא קשר לאינטרסים מנוגדים בזירות אחרות. חרף הוצאת אנשי הזרוע הצבאית של חמאס מאיסטנבול, טורקיה ממשיכה לגלות אהדה ועניין רב בסוגיה הפלסטינית, והיא רואה בחמאס מפלגה לגיטימית, ובמקרה של ה-AKP אף מפלגת אחות כחלק מהאחים המוסלמים.

המהלך הנוסף שאליו נשואות עיניה של טורקיה הוא התקדמות חתימת הסכם הגבול הימי בין ישראל ללבנון.¹⁷ אישורו הסופי של ההסכם הסיר את החסם האחרון לתחילת הקידוחים בשדות קאנא וכריש. אומנם בשלב זה ישראל לא יכולה לייצא ישירות גז לאירופה, והיא עושה זאת דרך מתקני ההנזלה שבמצרים, אך התרבות קידוחי הגז ובארות הגז הפעילות לחופו המזרחי של הים התיכון מגבירה את התקווה הטורקית למשא ומתן מחודש (הקודם נכשל ב-2013) על הנחת צינור דרכו תייצאנה ישראל ולבנון גז לטורקיה או למדינות באירופה דרך טורקיה.¹⁸ נוסף על כך, טורקיה ממשיכה לנסות למצוא את דרכה להשתתפות ישירה בקידוחים במאגרי הגז שלחופי לבנון, ונושאת את עיניה אל עבר מאגרי הגז שבתחומי המים הכלכליים של הרשות הפלסטינית, לחופי רצועת עזה. ישראל מבחינתה מצפה מטורקיה להפסיק את הסיוע לחמאס, מצד אחד, ומצד שני לא מסכימה לממשלת טורקיה להיות מעורבת במאמצי התיווך השונים באופן עקבי, מאז הצעתו הראשונה של ארדואן לאהוד אולמרט לשמש כמתווך ביישוב הסכסוך.

¹⁴ Zeynep Çetinkaya, "[İsrail Cumhurbaşkanı Herzog'un Türkiye ziyareti yeni iş birliklerine kapı aralayacak](#)", *Anadolu Agency*, March 8, 2022

¹⁵ Lazar Berman, "[In first phone call since 2013, Netanyahu, Erdogan pledge to build 'new era' in ties](#)", *Times of Israel*, November 17, 2022

¹⁶ טל שניידר, "[בדרך לטורקיה, הרצוג נוחת ביוון עם מסרי הרגעה](#)", *זמן ישראל*, 24 בפברואר 2022.

¹⁷ TRT Haber, "[Lübnan'dan İsrail ile deniz sınırı anlaşma taslağına dair açıklama](#)", October 10, 2022.

¹⁸ *Haaretz*, "[Turkey Seeks Israeli Gas, but Politics Are in the Way](#)", November 3, 2013

הפרק החדש שנפתח ביחסי ישראל-טורקיה, גם אם יהיה קצר, כולל הפנמה ישראלית של יחסי טורקיה עם חמאס מול הפנמה טורקית של יחסיה ההדוקים של ישראל עם יוון.

מתחים קבועים: טורקיה ויוון

המתיחות בגבול הימי בין טורקיה ליוון בשנה האחרונה, שמהלכה היה נדמה מספר פעמים שהשתיים נמצאות על סף מלחמה, מהווה משתנה שאינו תלוי ביחסיה של טורקיה עם מערכות בין־לאומיות רחבות יותר שאליהן משתייכות השתיים. חרף התהדקותה של נאט"ו והעובדה ששתי המדינות חברות בה, הסכסוך על הגבול הימי ביניהן ממשיך להכות גלים. מקורותיו של הסכסוך הימי קודמים לארגונים ולהסדרים הבין־לאומיים שנועדו ליישב סכסוכי גבולות. הם נובעים מהצלחתן של מעצמות אירופה, בראש ובראשונה האימפריה הבריטית, בדחיקת האימפריה העות'מאנית משליטה בנתיבי השיט בים התיכון, הים האדום והמפרץ הפרסי/ערבי במשך המאות ה־19 וה־20. אובדן של קפריסין (לבריטניה ב־1878), כרתים (התאחדה עם יוון ב־1908) ואיי הדודקנז (לאיטליה ב־1911) בניגוד לערובות בין־לאומיות שניתנו לאימפריה העות'מאנית נתפס כאי־צדק היסטורי בעיני ממשלות טורקיה לדורותיהן, ונמצא בשורש החשדנות הטורקית המובנית כלפי המוסדות הבין־לאומיים.¹⁹ זיקתה ההיסטורית של טורקיה לאגן הים השחור נובעת גם היא מאותם שורשים עות'מאניים של שליטה ממושכת בכל אגן, אך להבדיל מהים האגאי והים התיכון, היא פועלת בו כמייצבת, ולא כגורם הוויזיוניסטי בעל תביעות.

אף שטורקיה זנחה את השימוש התכוף בדוקטרינת "המולדת הכחולה" האימפריאליסטית במזרח אגן הים התיכון ובים האגאי, תביעותיה למים כלכליים נרחבים יותר ופגיעותה המובנית מקרבה של קבוצות איים בריבונות יוון לחופיה נותרו בעינן. אי־ההסכמה על הגבולות הימיים גוררת סכסוך על המרחב האווירי שהתבטא בשנה האחרונה בהתרבות ההפרות משני הצדדים ובטענות הדדיות להתגררות. בעוד טורקיה עמלה על שיפור יחסיה במסדרונות הבית הלבן, זוכה יוון לתמיכה בלתי מסויגת מארצות הברית. תמיכה זו התבטאה ביתר שאת בביקורו של ראש ממשלת יוון, קיריאקוס מיטסוטאקיס בווישינגטון במאי 2022, שהתקבל בחום ואהדה בקונגרס שנאם בו, ובבית הלבן שבו פגש את הנשיא ג'ו ביידן. יחסיה המשופרים של יוון עם ארצות הברית בתקופת ממשל ביידן מהווים רק נדבך נוסף על גבי חברותה של יוון באיחוד האירופי, וטענותיה החוזרות ונשנות כי אתונה מגנה על גבולות אירופה. יוון ממצבת את מעמדה באיחוד האירופי ככזו, וגלי הפליטים החדשים מאז יציאת צבא ארצות הברית מאפגניסטן מותירים את המאמצים הללו בתוקף למול עמדת המיקוח של טורקיה כנגד מוסדות האיחוד האירופי, בתור מדינת המעבר העיקרית לפליטים ממדינות מוסלמיות באסיה. בקיץ האחרון החלה יוון בעבודות להארכת גדר הגבול בינה לטורקיה מ־40 ק"מ ל־120 ק"מ.²⁰

¹⁹ Mustafa Aksakal, *The Ottoman Road to War in 1914: The Ottoman Empire and the First World War* (New York: Cambridge University Press, 2008): 4–7

²⁰ Tasos Kokkinidis, "[Greece to Extend Fence Along the Entire Length of the Border with Turkey](#)", *Greek Reporter*, August 23, 2022

כניסתן של שתי המדינות לשנת בחירות מעצימה את הרטוריקה הלוחמנית בשני הצדדים, וממלאת תפקיד חשוב בפוליטיקה המקומית של שתיהן, מאחר שנסיגה ממנה או מיתון שלה תתפרש בדעת הקהל כחולשה. מתיחות זו הגבירה באיחוד האירופי את החשש מפלישה טורקית ליוון. עם זאת, האיומים הטורקיים על כיבוש יוון בתוך ימים ספורים מלווים בהבנה המחלחלת בכל מדינות האזור, הנושאות את עיניהן אל הסתבכותו הממושכת של הצבא הרוסי באוקראינה, כי פלישה של מדינה אחת לשכנתה עלולה להוביל לתוצאות הרות אסון עבור הפולשת. טורקיה אומנם לא נמצאת כיום במצב מבודד כפי שהיתה בסוף 2020, אך דווקא מהסיבה הזו יש לה הרבה יותר מה לסכן. נוסף על כך, לצד אֵיהֶהסכמות והמתיחויות ישנה תשתית דיאלוג מרובת שנים בין שתי המדינות, ואליה נוספים יחסים מכבדים ותשתית טובה לדיאלוג בין ארדואן ומיטסוטאקיס. בתחילת אוקטובר 2022 הצהירו ראשי שתי המדינות על נכונות לדיאלוג ושיחות להקלת המתחים שתתחלנה בעתיד הקרוב.²¹

סיכום

המיצוב המחודש של טורקיה מהווה תנודה טבעית שנובעת מחשיבותה האסטרטגית וממיקומה הקריטי למלחמה באוקראינה, שאליה נשואות עיני העולם מתחילת שנת 2022. מהלכיה בשנה האחרונה נובעים מבקרת נזקים ומניצול הזדמנויות כאחד נוכח המלחמה. תהיה זו שגיאה לראות בצעדיה של טורקיה שינויים אסטרטגיים בלתי הפיכים לטווח הארוך. היא לא אימצה עמדה חד־צדדית נגד רוסיה, כפי שלא התנתקה מארצות הברית או פרשה מנאט"ו בתקופות המשבר של העשור האחרון. נוסף על כך, המצב המשופר ביחסי החוץ לא שיפר במאום את המשבר הכלכלי העמוק שבו נתונה כלכלת טורקיה, והוא הסוגיה הבוערת ביותר לאזרחיה, והמשפיעה ביותר על גורלה של המדינה בשנים הקרובות. הזינוק בייצוא הנשק ותו האיכות שמקנה לו הניסיון המבצעי אפילו לא מתקרבים לכיסוי הבור הענק הפעור במשק הטורקי, שמתבטא בצורת אינפלציה דוהרת בשיעורים הגבוהים ביותר בעולם (עלתה מ-36.1% בתחילת 2022 לשיא של 85.5% באוקטובר של אותה שנה) בעקבות ניהול פוליטי של כלכלת המדינה.

עם זאת, השינוי בתפקיד שאותו ממלאת טורקיה אינו קפריזי, וניתן להסתמך על יציבותו בטווחים קצרים ובינוניים. מהלכים גדולים יותר שיבטיחו את יציבות האזור לטווח הארוך ידרשו פשרות של כל הצדדים בנושאים היסטוריים, כמו יישוב הסכסוך הישראלי-פלסטיני, או יישוב סוגיית קפריסין והגבול הימי בין טורקיה ליוון. סיום המלחמה בין רוסיה לאוקראינה עשוי בהחלט להוות תמריץ להגדלת תביעותיה של טורקיה כמדינה שתרמה לשיכון פגיעות המלחמה, לתיווך בין הצדדים הלוחמים, ואולי אף לסיימה. תשומת הלב המרובה של טורקיה לאגן הים השחור זמנית, והיא לא תשכח את תביעותיה בים התיכון והים האגאי. מוטב לנצל את המצוקה הנוכחית של כל הצדדים המעורבים במטרה להגיע להסכמות שתמנענה את חידוש הסכסוך בעתיד, או לפחות תקלנה אותו.

²¹ Okan Müderrisoğlu, "Pursuing dialogue does not equate to weakness: Türkiye tells Greece", *Daily Sabah*, October 20, 2022; VOANews, "Greece Says It's Open to Talks with Turkey Once Provocations End", October 2, 2022.

עמרי אילת הוא היסטוריון כלכלי וחברתי של טורקיה המודרנית והאימפריה העות'מאנית. עבודת הדוקטורט שלו באוניברסיטת תל-אביב בהנחיית פרופ' אהוד טולידאנו הייתה אודות יזמות והנדסה בסוריה העות'מאנית. עמרי חזר לחקור וללמד באוניברסיטת חיפה במרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית והחוג ללימודי המזרח התיכון והאסלאם בו כתב בעבר את עבודת המאסטר שלו אודות תעשיית התיירות של טורקיה המודרנית. כיום הוא המנהל האקדמי של מכון המחקר במרכז למורשת הדרוזים בישראל ובעבר ניהל את האגודה הישראלית ללימודי המזרח התיכון והאסלאם.